

Przestępstwo prania pieniędzy w polskim prawie karnym

DOI: 10.53024/4.3.43.2021

ANDRZEJ LEBIEDOWICZ*

STRESZCZENIE

Przestępczość zorganizowana – nierzadko o charakterze międzynarodowym – generuje potężne zyski z popełniania przestępstw bazowych, które następnie stara się różnymi kanałami przesyłu wprowadzić do legalnego krwioobiegu finansowego w ramach zjawiska prania pieniędzy. Celem niniejszej publikacji jest ukazanie mechanizmów stosowanych w trakcie prania pieniędzy, omówienie aspektów prawnych tej aktywności przestępczej, zasygnalizowanie kwestii wykorzystania walut wirtualnych (kryptowalut) w procesie „oczyszczania” pieniędzy. Nadto opracowanie odnosi się do polskiego modelu przeciwdziałania legalizacji środków pochodzących z prania pieniędzy i finansowania terroryzmu, jak też formułuje uwagi metodologiczne wobec śledczych prowadzących tego typu postępowania przygotowawcze. Należy podkreślić, że zintensyfikowanie działań ukierunkowanych na zwalczanie prania pieniędzy jest zbieżne z dbałością o interes ekonomiczny Rzeczypospolitej Polskiej.

Słowa kluczowe: przestępczość zorganizowana, pranie pieniędzy, kryptowaluty

WSTĘP

Historycznie rzecz ujmując termin „pranie pieniędzy” lub „pranie brudnych pieniędzy” wywodzi się z okresu działalności amerykańskich przestępców epoki Al Capone w latach 20. XX w., którzy legalizowali kapitał uzyskany dzięki aktywności przestępczej w drodze zawyżania zysków w księgach rachunkowych prowadzonych

* Mgr Andrzej Lebieadowicz, Prokurator Prokuratury Rejonowej Lublin-Południe w Lublinie, delegowany do Prokuratury Okręgowej w Lublinie, Zastępca Prokuratora Okręgowego w Lublinie.

dla różnych podmiotów gospodarczych, w tym pralni chemicznych¹. Zgodnie z akcentującą aspekt kryminologiczny definicją opracowaną w dokumencie Parlamentu Europejskiego pranie pieniędzy swoim zakresem obejmuje wszelką aktywność ukierunkowaną na ukrycie nielegalnych źródeł środków finansowych, jak też nadanie im pozorów legalności, po to, by umożliwić ich ponowne ulokowanie w formie inwestycji w ramach legalnego obrotu gospodarczego². Pranie pieniędzy – jako zjawisko łatwo pokonujące granice, o charakterze globalnym, wywodzące się z angielskiego zwrotu *money loundring* – według powszechnej opinii pojawiło się w Stanach Zjednoczonych³. Już na początku XX w. na polu walki z przestępczością zorganizowaną dostrzeżono, iż skuteczne przeciwdziałanie przestępczości zależy od poziomu wykrywania oraz śledzenia powiązań finansowych przestępców, gdyż pozyskiwanie danych odnośnie do związków zachodzących pomiędzy podejrzanymi podmiotami, sposobów i kierunków migracji wartości majątkowych uzyskanych w toku prowadzenia nielegalnej działalności daje szansę na dokonanie efektywnej konfiskaty korzyści majątkowych pochodzących z przestępstwa⁴. Postępująca i nieodwracalna digitalizacja sektora finansowego (duża popularność kart debetowych oraz kart kredytowych, jak też powszechne korzystanie z tak chętnie preferowanych instrumentów płatniczych jak: karty płatnicze, rachunek bankowy z możliwością obsługi przez internet czy też konto w serwisie Pay-Pal) sprawiła, że wzrosła jego podatność na ryzyko związane z poważną działalnością przestępczą, a trafną odpowiedzią organów państwowych winny być precyzyjne rozwiązania legislacyjne eliminujące zidentyfikowane zagrożenia⁵. Jeszcze w pierwszej dekadzie XXI w. przyjmowano, że głównym źródłem, a więc przestępstwem bazowym dla prania pieniędzy na świecie, były przestępstwa narkotykowe, za którymi plasowały się na dalszych pozycjach: przemyt, defraudacje, kradzieże, oszustwa podatkowe, korupcja, handel ludźmi⁶. Przestępstwo prania pieniędzy, jako czyn zabroniony, godzi w jeden z filarów demokratycznego państwa prawa, a mianowicie

¹ Zob. K. Turaliński, *Jak kraść? Podręcznik złodzieja*, Warszawa 2014, s. 231.

² Zob. M. Mazur, *Penalizacja prania pieniędzy*, Warszawa 2014, s. 6.

³ Zob. P. Chodnicka, *Pranie pieniędzy. Regulacje i ryzyko sektora bankowego*, Warszawa 2015, s. 9.

⁴ Zob. A. Kołaczek, *Księgowi a przeciwdziałanie prania pieniędzy i finansowania terroryzmu*, „Rachunkowość” 2009, nr 10, s. 1.

⁵ Zob. D. Gradzi, *FinTech/RegTech. Ryzyko związane z praniem pieniędzy i finansowaniem terroryzmu wynikające z nowych technologii w obszarze płatności elektronicznych*, „Przegląd Bezpieczeństwa Wewnętrznego” 2020, nr 22(12), s. 11.

⁶ Zob. M. Kaczmarek, *Przeciwdziałanie praniu pieniędzy. Krytyczne spojrzenie na taktyczne i prawne aspekty zwalczania prania pieniędzy w Polsce*, Warszawa 2016, s. 40.

w prawidłowy obrót gospodarczy⁷. Podstawowym aktem prawa europejskiego regulującym omawiane kwestie jest dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2015/849 z dnia 20 maja 2015 r. w sprawie zapobiegania wykorzystywaniu systemu finansowego do prania lub finansowania terroryzmu⁸. Z kolei podstawowym polskim aktem prawnym w tej materii jest ustawa z dnia 1 marca 2018 r. o przeciwdziałaniu praniu pieniędzy i finansowaniu terroryzmu⁹. Wzmiankowany akt prawny pozostaje w ścisłej korelacji z art. 299 Kodeksu karnego z 1997 r.¹⁰, który penalizuje pranie brudnych pieniędzy. Pilna potrzeba zintensyfikowania działań ukierunkowanych na zwalczanie tego rodzaju przestępczej aktywności wynika z prostego zestawienia danych statystycznych znajdujących się w dyspozycji Komendy Głównej Policji, z których wynika, iż liczba postępowań wszczętych w 1999 r. w kierunku art. 299 k.k. wyniosła 17 (przy liczbie przestępstw stwierdzonych – 2), podczas gdy już w 2020 r. wzrosła do 276 (przy liczbie przestępstw stwierdzonych – 638), co świadczy o rozwojowym trendzie tego typu przestępczości¹¹. Celem niniejszej publikacji jest przedstawienie tego niezwykle groźnego zjawiska kryminologicznego w ujęciu wielopłaszczyznowym.

LEGALIZACJA WARTOŚCI MAJĄTKOWYCH POCHODZĄCYCH Z CZYNÓW ZABRONIONYCH, CZYLI MODUS OPERANDI SPRAWCÓW PRANIA BRUDNYCH PIENIĘDZY

Istota przestępstwa prania brudnych pieniędzy polega na ukrywaniu nielegalnego charakteru dochodów, które zostały uzyskane w drodze popełnienia przestępstwa poprzez lokowanie, czynienie przesunięć majątkowych w ramach legalnie działających inwestycji. Powodem tych działań jest chęć uniknięcia ryzyka ich wykrycia, ujawnienia sprawców, a co się z tym wiąże – także konfiskaty tych środków¹².

W procesie legalizacji środków pochodzących z działalności przestępczej możemy wyróżnić trzy następujące po sobie etapy (poprzedzone przygotowaniem procederu

⁷ Zob. D. Czerniak, *Pranie brudnych pieniędzy jako przejaw „White Collar Crime”. Odpowiedzialność karna pracowników instytucji finansowych – perspektywa brytyjska i polska*, „Studenckie Zeszyty Naukowe” 2016, vol. XIX, nr 29, s. 22.

⁸ Raport Najwyższej Izby Kontroli. Informacja o wynikach kontroli z dnia 23.06.2016 r. System przeciwdziałania praniu pieniędzy oraz finansowaniu terroryzmu. KBF.410.009.00.2015, nr ewid. 37/2016/P/15/013/KBF, s. 15.

⁹ Ustawa z dnia 1 marca 2018 r. o przeciwdziałaniu praniu pieniędzy i finansowaniu terroryzmu (Dz. U. z 2020 r. poz. 971); dalej: u.p.p.f.t.

¹⁰ Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny (Dz. U. 2000 r. poz. 1444, ze zm.); dalej: k.k.

¹¹ Zob. *Postępowania wszczęte i postępowania stwierdzone z art. 299 k.k. za lata 1999-2020*, statystyka.policja.pl (dostęp: 20.07.2021 r.).

¹² V. Głowacka, *Materiały szkoleniowe w projekcie pod nazwą „Szkolenie z zakresu przestępczości podatkowej dla kadr sądownictwa i prokuratury”*, Lublin 2020, s. 177.

powiązanego z dyslokacją środków płatniczych do miejsca, w którym szanse na wykrycie ich prawdziwego charakteru ulegają zmniejszeniu), a mianowicie:

- 1) umiejscowienie (ang. *placement*) – w ramach tego etapu dochodzi do ulokowania nielegalnych korzyści w obrębie legalnego systemu finansowego, co zwykle następuje poprzez dokonanie wpłaty na konto;
- 2) maskowanie (ang. *layering*) – w ramach tego etapu następuje oddzielenie nielegalnych dochodów od ich źródła, co jest możliwe do osiągnięcia poprzez wykreowanie pewnego łańcucha wielu następujących po sobie transakcji finansowych, a celem nadrzędnym tej aktywności jest ukrycie zarówno tożsamości posiadacza pieniędzy, jak i zamaskowanie śladów rachunkowych;
- 3) integracja – legitymizacja (ang. *integration*) – celem tego etapu jest wygenerowanie legalnego świadectwa dla podlegających transferowaniu środków, dzięki czemu „wyprane” pieniądze zostają włączone do normalnego obiegu gospodarczego¹³.

Według K. Turalińskiego w ramach proceduru prania brudnych pieniędzy wyróżnić należy:

a) „dogłębne” czyszczenie kapitału, które wyklucza udowodnienie nielegalnego źródła jego pochodzenia (w obrębie którego wzmiankowany autor wyróżnił: *blending* z wykorzystaniem obrotu konsumenckiego, inwestowanie w dzieła sztuki i literatury, posługiwanie się patentem legalizacyjnym w postaci rzekomych wygranych na automatach do gier losowych, lokowanie środków płatniczych w nieruchomości, fikcyjne pożyczki), jak też

b) „płytkie” czyszczenie kapitału, sprowadzające się jedynie do umieszczenia środków płatniczych pochodzących z działalności przestępczej w obrębie krwioobiegu bankowego lub inwestycyjnego (w ramach tego schematu przestępczego działania autor wyróżnił: *smurfing* polegający na dokonywaniu dużej ilości drobnych wpłat na rachunki organizacji społecznych lub podmiotów gospodarczych przez osoby indywidualne, ukierunkowane na uniknięcie imiennego odnotowania; pranie metodą walizkową związaną z brakiem granic w strefie Schengen, co pozwala na fizyczne przewożenie środków płatniczych przy wykorzystaniu dowolnego środka lokomocji)¹⁴.

Obok zaprezentowanego powyżej trójfazowego modelu prania pieniędzy P. Chodnicka wyróżnia także następujące modele:

I. Dwufazowy model prania pieniędzy (zaproponowany przez P. Bernasconiego, a obejmujący pranie pierwszego stopnia – poprzez szereg krótkoterminowych transakcji z wykorzystaniem środków finansowych pochodzących bezpośrednio

¹³ Zob. K. Buczkowski, M. Wojtaszek, *Pranie pieniędzy*, Warszawa 2001, s. 45.

¹⁴ Zob. K. Turaliński, *Jak kraść?...*, s. 231-276.

z działalności przestępczej, jak też pranie pieniędzy drugiego stopnia, sprowadzające się do maskowania środków pochodzących z przestępczej działalności w drodze operacji o średnim i długim terminie).

II. Cykliczny model prania pieniędzy (zidentyfikowany i opracowany przez Biuro Narodów Zjednoczonych do spraw Narkotyków i Przestępczości, stanowiący pewną odmianę modelu trójfazowego, od którego odróżnia się wykorzystaniem powiązań przy budowaniu tego typu; cykliczność obrotu dochodów pochodzących z przestępstw wynika z tego, że nie wszystkie dochody stanowiące przedmiot prania pieniędzy pozostają w ramach legalnej gospodarki, lecz część z nich jest wykorzystywana do dalszego finansowania działalności kryminalnej, co powoduje w przyszłości potrzebę wdrożenia procesu ukierunkowanego na ich legalizację).

III. Model obiegu *Zunda* (nawiązujący do znanego z przyrody obiegu wody obejmującego 10 etapów: 1) opad, 2) wsiąkanie, 3) tworzenie się wód gruntowych, 4) woda gruntowa w jeziorach, odpływ, 5) ponowne zbieranie się w jeziorach, 6) pompownia, 7) oczyszczalnia, 8) zasilanie, korzystanie, 9) wypompowanie, 10) świeży opad; w ramach tego modelu wyróżnia się kraj popełnienia przestępstwa oraz kraj prania pieniędzy, można też do niego włączyć kraje pośrednie, stanowiące lokalizację, gdzie dochodzi do transferu pieniędzy oraz ich maskowania).

IV. Czerosektorowy model prania pieniędzy (stworzony przez C. Millera; oparty na podziale gospodarki na „sferę legalną” oraz „sferę nielegalną”, a także „państwo prania pieniędzy” oraz „państwo handlu”).

V. Celowy model prania pieniędzy (opierający się na badaniach przeprowadzonych przez J. Ackermanna i J. Prestona, traktowany jako uzupełnienie modelu trójfazowego, ukierunkowany na realizację czterech głównych celów, takich jak: 1) integracja, 2) inwestycja, 3) uniknięcie zapłaty podatku, 4) finansowanie dalszych przestępstw).

VI. Model wejścia-wyjścia (zastosowany przez B. Barletta w toku analizy przepływów finansowych w krajach rozwijających się; przedmiotowy model pośród etapów prania pieniędzy wyróżnia: 1) kraj, 2) powrót, 3) przybycie, 4) wybycie, 5) przepływ; trzy pierwsze etapy zostały określone przez B. Barletta, jako „oparte na przestępczości”, gdyż działalność przestępcza zwiększa strumień środków płatniczych przeznaczonych do przeprowadzenia legalizacji przy udziale kraju ich pochodzenia, z kolei dwa pozostałe etapy wymagają kontroli zewnętrznej dokonywanej nawet po przeprowadzeniu procesu umiejscowienia).

VII. Alternatywny system obiegu pieniądza (narodził się na obszarze krajów arabskich oraz służył do przemieszczania środków płatniczych z jednej lokalizacji do drugiej bez utrzymywania fizycznego kontaktu z pieniędzmi; jego najpopularniejszym synonimem jest określenie *hawala*; opiera się na świadczeniu usług

finansowych bez dokonywania transakcji, pozostaje poza kontrolą instytucji rządowych, a świadczenie w jego ramach usług nie wymaga posiadania licencji)¹⁵.

Istnieje kilkadziesiąt różnych metod prania pieniędzy, a pośród najbardziej znanych – tych z wykorzystaniem rachunków bankowych – wyróżnić należy:

- 1) metodę „rachunku fikcyjnego” (polegającą na otwarciu rachunku służącego do realizacji jednej lub kilku transakcji, przebiegających w krótkich odstępach czasu, opiewających na bardzo wysokie kwoty, z wykorzystaniem maksymalnej liczby fikcyjnych elementów, takich jak: przedstawienie sfałszowanych dokumentów przy otwarciu rachunku, podanie nierzeczywistego celu otwarcia rachunku, względnie nieprawdziwych celów zleczanych transakcji);
- 2) metodę „transferów transgranicznych” (polegającą na użyciu transferu środków płatniczych do przenoszenia wartości majątkowych pomiędzy obszarami o odmiennych jurysdykcjach);
- 3) metodę „skrzynki rozdzielczej” (sprowadzającą się do zasilenia rachunku bankowego wpłatami, zazwyczaj poniżej progu, który wymaga rejestracji, oraz pochodzącymi z różnych źródeł, w celu dalszego przelania środków na inny rachunek lub inne rachunki, w tym drogą elektroniczną, gdy środki osiągną odpowiednio wysokie saldo na rachunku);
- 4) metodę „rachunku celowego” (polegającą na dokonywaniu przelewów wysokich kwot na jeden rachunek, nierzadko funkcjonujący stosunkowo krótko, z którego dochodzi do ich niezwłocznej wypłaty w gotówce)¹⁶.

Nadto jako na godne wzmiankowania metody prania pieniędzy wskazać należy dodatkowo na:

– metodę polegającą na wykorzystaniu „słupów” i przedsiębiorstw symulujących (realizowaną z wykorzystaniem osób fizycznych oraz firm zaangażowanych do założenia i w dalszej kolejności do udostępniania rachunku w celu dokonywania transakcji finansowych, które nadają legalny charakter finansowym przepływom zysków pochodzącym z nielegalnych źródeł);

– metodę mieszania dochodów (sprowadzającą się do łączenia dochodów osiągniętych z działalności prowadzonej legalnie z dochodami pochodzącymi z działalności nielegalnej, w szczególności przy prowadzeniu takiej działalności, w ramach której dzienne czy miesięczne dochody są trudne do przewidzenia, przy czym działalność taka może być prowadzona dobrowolnie lub pod przymusem)¹⁷.

¹⁵ Zob. P. Chodnicka, *Pranie pieniędzy. Regulacje i ryzyko sektora bankowego*, Warszawa 2015, s. 52-65.

¹⁶ Zob. *Krajowa ocena ryzyka prania pieniędzy oraz finansowania terroryzmu*, Warszawa 2019, s. 185.

¹⁷ Zob. *Przeciwdziałanie praniu pieniędzy. Poradnik dla instytucji obowiązanych i jednostek współpracujących*, Ministerstwo Finansów, Generalny Inspektor Informacji Finansowej, Warszawa 2012, s. 128-156.

W latach 2016-2017 jednymi z najbardziej identyfikowanych metod w postępowaniach analitycznych, które były prowadzone przez GIIF (obok metody „słupy” i przedsiębiorstwa symulujące) były omówione powyżej metody: „rachunku fikcyjnego” „transferów transgranicznych” „skrzynki rozdzielczej” oraz „rachunku docelowego”¹⁸.

Stosowanie wybranych metod prania pieniędzy jest uzależnione od fazy, jaka w danym czasokresie jest realizowana (umiejscowienie, maskowanie, integracja).

Do najczęściej wykorzystywanych metod prania pieniędzy w fazie lokowania (umiejscawiania) należy zaliczyć: 1) *smurfing* (rozdrabnianie wprowadzonych do obiegu kwot środków płatniczych); 2) *blending* (mieszanie czystych dochodów z brudnymi); 3) „podziemną bankowość” (systemy powstałe jako odpowiedź na brak zaufania względem tradycyjnych systemów bankowych; 4) *refining* (wymiana banknotów posiadających niskie nominały na wysokie, poniżej kwot obligujących instytucje obowiązane do rejestracji oraz identyfikacji klienta); 5) wykorzystanie rachunków imigrantów zarobkowych (obejmują sytuację, gdy obcokrajowcy wpłacają swoje uposażenie na jeden rachunek zbiorczy, po czym przesyłają je do swojego kraju pochodzenia); 6) mechanizm nadpłaty podatku (organ podatkowy po sprawdzeniu deklaracji podatkowej odsyła podatnikowi nieświadomie wyprane już pieniądze)¹⁹.

Jeśli chodzi o techniki prania pieniędzy w fazie maskowania (nawarstwiania), to warto tu nadmienić, iż sprowadzają się one do: 1) serii kolejno przeprowadzanych transferów poprzez symulacje podjęcia gotówki, w drodze zamknięcia danego rachunku, przelewy elektroniczne przy pomocy systemu SWIFT; 2) konwersji środków poprzez zamianę środków zgromadzonych na rachunku na rozmaite aktywa o charakterze finansowym, takie jak: przekazy pieniężne, akcje, obligacje, bony skarbowe, czeki bankierskie lub podróżnicze, zakup luksusowych, drogich środków trwałych)²⁰.

Z kolei najbardziej znane metody prania pieniędzy w fazie integracji obejmują: 1) zaciąganie kredytów dla siebie na firmy znajdujące się pod kontrolą przestępców (które są następnie spłacane z „czyszczonych” pieniędzy); 2) zakup własnego mienia (kredyt zostaje zastąpiony umową sprzedaży, w ramach której jej przedmiotem jest mienie, stanowiące już w rzeczywistości własność kupującego); 3) oferowanie i zawieranie umów kredytowych (przestępcy oferują kredyt legalnie działającym podmiotom); 4) *transferpricing* (na podstawie transakcji w handlu międzynarodowym podmioty powiązane dokonują nadfakturowania, ewentualnie niedofakturowania importu lub eksportu); 5) dokapitalizowanie upadających

¹⁸ Krajowa ocena ryzyka..., s. 185.

¹⁹ Zob. M. Mazur, *Penalizacja prania pieniędzy*, Warszawa 2014, s. 55-59.

²⁰ Zob. *ibidem*, s. 59-60.

przedsiębiorstw (według J.W. Wójcika ten sposób prania to tzw. wariant panamski); 6) zakup środków trwałych: nieruchomości, dzieł sztuki, luksusowych jachtów, ekskluzywnych samochodów; 7) wykorzystanie możliwości, jakie daje giełda papierów wartościowych (np. operacje *stellage*); 8) zamieszczanie w treści zawieranych umów klauzul odnoszących się do kar umownych; 9) transfer środków finansowych tytułem odszkodowania (przeprowadzenie fikcyjnego procesu dwóch podmiotów gospodarczych kontrolowanych przez tę samą organizację przestępczą)²¹.

LOKOWANIE W KRYPTOWALUTY JAKO SPOSÓB PRANIA BRUDNYCH PIENIĘDZY

W kontekście omawianych zagadnień nie sposób jest nie odnieść się do kwestii kryptowalut. Wprowadzona przez Europejski Bank Centralny definicja kryptowaluty zakłada, iż jest to „cyfrowo prezentowana wartość, która nie została wyemitowana przez bank centralny, instytucję kredytową, jak i instytucję pieniądza elektronicznego, która w pewnych okolicznościach może być wykorzystywana jako alternatywa wobec pieniądza”²².

Ustawa o p.p.p.f.t., odnosząc się w art. 2 ust. 2 pkt 26 do waluty wirtualnej wskazuje, iż jest to cyfrowe odwzorowanie wartości, które nie jest:

- a) prawnym środkiem płatniczym emitowanym przez Narodowy Bank Polski, zagraniczne banki centralne lub inne organy administracji publicznej,
- b) międzynarodową jednostką rozrachunkową ustanowioną przez organizację międzynarodową i akceptowalną przez poszczególne kraje należące do tej organizacji lub z nią współpracujące,
- c) pieniądzem elektronicznym w rozumieniu ustawy z dnia 19 sierpnia 2011 r. o usługach płatniczych,
- d) instrumentem finansowym w rozumieniu ustawy z dnia 29 lipca 2005 r. o obrocie instrumentami finansowymi,
- e) wekslem lub czekiem oraz jest wymienne w obrocie gospodarczym na prawne środki płatnicze i akceptowalne jako środek wymiany, a także może być elektronicznie przechowywane lub przeniesione albo może być przedmiotem handlu elektronicznego.

Najbardziej znaną walutą cyfrową jest bitcoin, którego działanie jest oparte na rozproszony kryptograficznej bazie danych pod postacią łańcucha bloków (ang. *blockchain*), które są propagowane w sieci *peer-to-peer*²³.

²¹ Zob. *ibidem*, s. 61-64.

²² A.I. Piotrowska, *BITCOIN. Płatnicze i inwestycyjne zastosowanie kryptowaluty*, Warszawa 2018, s. 15.

²³ Zob. T. Waryszak, *Jak zarabiać na krypto walutach*, Gliwice 2019, s. 17.

Waluta cyfrowa oznacza jednostkę rozliczeniową, działającą jedynie za pośrednictwem sieci komputerowych, niemniej jednak możliwe jest jej przechowywanie w pewnym zakresie poza szeroko pojętym środowiskiem cyfrowym, czego przykładem jest wydrukowany klucz prywatny. Baza danych bitcoina stanowi księgę rozliczeniową na wzór tych, którymi dysponują banki prowadzące rozliczenia w walucie fiducjarnej, z tą jednak różnicą, że baza danych bitcoina nie dysponuje centrum (nie ma jednego serwera), a więc jest ona rozproszona pomiędzy wszystkich użytkowników bitcoina²⁴.

Rynek kryptowalut daje poczucie anonimowości osobom zaangażowanym w jego funkcjonowanie, stanowi pole do nadużyć – w tym do prania brudnych pieniędzy – dzięki częściowo lub całkowicie anonimowym transakcjom (zakres anonimowości przy obrocie kryptowalutą zależy od jej rodzaju). Wprawdzie publiczny charakter sieci *blockchain* pozwala na dokonanie sprawdzenia historii transakcji wstecz, poczynwszy od momentu przyjęcia bitcoina poprzez sieć Darknetu (w ramach którego funkcjonują „ciemne” rynki internetowe, oferujące w sprzedaży nielegalne produkty i usługi), aż do pierwszego właściciela, to jednak posłużenie się tzw. mikserami pozwalającymi na ukrycie historii transakcji może uczynić proces odtworzenia migracji kryptowaluty utrudnionym w znaczący sposób lub nawet niemożliwym. Obecnie pełną anonimowość zapewnia tylko niewielka grupa walut cyfrowych, w tym *monero*, co powoduje iż ma ona największą kapitalizację pośród tych, które skupiają się na prywatności dzięki zastosowaniu mechanizmu transakcji wykorzystującego operacje z pierścieniowymi sygnaturami²⁵.

Waluty wirtualne nie stanowią regulowanych produktów finansowych w Unii Europejskiej, zaś taki stan rzeczy może narażać klientów na ryzyko, którego skali bardzo często nie jest się w stanie przewidzieć²⁶.

Europejski Urząd Nadzoru Bankowego wspólnie z Europejskim Urzędem Nadzoru Giełd i Papierów Wartościowych stworzył raport dotyczący zastosowania prawa Unii Europejskiej wobec kryptoaktywów majątkowych, w którym jako zagrożenia związane z wartościami wirtualnymi wskazano: 1) wzrastającą liczbę transakcji prowadzonych online przy jednoczesnej znikomej identyfikacji oraz weryfikacji klienta; 2) brak danych na temat funkcjonowania dostawców walut wirtualnych, jak też ich produktów²⁷.

W związku z tym, że przedmiotem czynności wykonawczej czynu zabronionego w postaci prania pieniędzy są prawa majątkowe, jak też mienie ruchome, to mogą

²⁴ Zob. *ibidem*, s. 17-18.

²⁵ Zob. P. Wójcik, T. Kabarowski, *Kryptowaluty od zera*, Gdynia 2020, s. 148-150.

²⁶ Zob. D. Gradzi, *FinTech/RegTech...*, s. 20.

²⁷ Zob. *ibidem*, s. 26.

nim być również tokeny cyfrowe stanowiące korzyści uzyskane z przestępstwa bazowego (kryptowaluty pozyskane w następstwie przeprowadzenia ataku hakerskiego, którego celem była wirtualna giełda). Wzmiankowane tokeny cyfrowe mogą być uzyskane dopiero na pomniejszym etapie legalizowania brudnych pieniędzy, gdy sprawca przykładowo dokonuje zakupu wirtualnej waluty za pieniądź fiducyjny²⁸.

Jakkolwiek na chwilę obecną przestępstwo spenalizowane w art. 299 k.k. najczęściej jest popełniane z wykorzystaniem tradycyjnych instrumentów finansowych, rozwój walut wirtualnych oddziałuje na skalę prania pieniędzy w cyberprzestrzeni, czemu sprzyja ewolucja różnych modeli biznesowych opartych na tokenach. Jako przykład wskazać należy tzw. ekonomię współdziałania (ang. *sharing economy*) z wykorzystaniem technologii *blockchain*²⁹.

Wśród cech walut wirtualnych sprzyjających cyberprzestępczości P. Opitek wymienia:

- 1) powszechną akceptowalność walut wirtualnych w obrębie podziemia przestępczego;
- 2) wymiennie krótszy czas realizacji przelewów w zestawieniu z tradycyjnymi transferami gotówkowymi, co ma szczególne znaczenie przy transferach międzynarodowych;
- 3) częsty brak centralnego administratora odpowiedzialnego za zarządzanie transakcjami, czego następstwem są trudności w egzekwowaniu obowiązków AML/CFT;
- 4) ulokowanie serwisów internetowych na obszarach objętych jurysdykcjami pozbawionymi efektywnych mechanizmów ukierunkowanych na przeciwdziałanie praniu pieniędzy oraz finansowaniu terroryzmu³⁰.

Sprawcy odpowiedzialni za pranie pieniędzy stale doskonalą metody przestępcze w obszarze sieci teleinformatycznej, co w przypadku kryptowalut sprowadza się m.in. do: generowania wielu nowych adresów przypisanych do każdego przechodzącego przelewu, tworzenia fikcyjnych użytkowników kryptowalut, używania sieci TOR, jak też VPN-ów, posilkowania się specjalnymi serwisami sieciowymi przeznaczonymi do zaburzania historii obrotu wirtualnymi walutami, rozdrabniania sald walut cyfrowych, po to, by na kolejnym etapie dokonywać operacji z wykorzystaniem aplikacji do łączenia wielu bitcoinowych adresów w ramach jednego portfela służącego do zarządzania nimi z użyciem każdego urządzenia³¹.

²⁸ Zob. P. Opitek, *Pranie pieniędzy i finansowanie terroryzmu z wykorzystaniem walut wirtualnych*, Instytut Kościuszki, styczeń 2020 r., s. 1, <https://ik.org.pl> (dostęp: 20.07.2021 r.).

²⁹ Zob. *ibidem*, s. 2.

³⁰ Zob. *ibidem*, s. 7.

³¹ Zob. *ibidem*.

Wzmiankowany powyżej autor wskazuje także na inne symptomy działań mogące świadczyć o mechanizmie prania pieniędzy, a mianowicie:

- 1) występowanie sytuacji, gdy firmy obracające kryptowalutami posiadają siedzibę w jednym kraju, zakładają rachunki poza jego granicami, przy czym nie sposób jest wykazać logicznego uzasadnienia dla tego typu aktywności;
- 2) pojawienie się znaczącej liczby rachunków bankowych przypisanych do jednego administratora walut cyfrowych (takie zjawisko określa się mianem konta rozwarstwowanego);
- 3) zaistnienie podejrzanej aktywności charakteryzującej się dużą liczbą oraz znaczną częstotliwością operacji gotówkowych lub „krypto” o niskich kwotach;
- 4) migracja jednostek kryptowaluty poprzez wiele rachunków przypisanych lokalizacyjnie do odmiennych jurysdykcji oraz powiązanych z różnymi podmiotami³².

P. Opitek wyróżnił także sygnały wskazujące na prowadzenie nielegalnej działalności z wykorzystaniem kryptowalut, dostrzegalne od strony dostawców usług służących do zarządzania cyfrowymi prawami majątkowymi, takie jak:

- 1) częste konwersje pomiędzy różnymi typami VA przy braku sprecyzowanego celu biznesowego;
- 2) inicjowanie transakcji z wykorzystaniem adresów IP przypisanych do krajów objętych sankcjami, względnie IP, które uprzednio były wykorzystywane do popełniania przestępstw;
- 3) gwałtowne, atypowe zachowania klienta nie współgrające z jego dotychczasowym „profilem finansowym”;
- 4) występowanie sytuacji, w ramach których użytkownik nie spełnia, względnie nie poddaje się weryfikacji w trakcie realizacji procedury KYC;
- 5) brak korelacji pomiędzy adresami IP powiązanymi z profilem klienta a tymi adresami IP, dzięki którym dochodzi do inicjowania transakcji;
- 6) zjawisko współdzielenia adresu portfela pomiędzy kontami, które należą do różnych osób;
- 7) podejrzana aktywność uczestnika platformy, który dokonuje wielokrotnych zmian adresów e-mail, numeru telefonu, tudzież innych danych osobowych³³.

Odpowiedzią na wzrost nadużyć w cyberprzestrzeni, w tym prania pieniędzy, winno być niezaprzeczalne wzmocnienie działalności organów ścigania, które powinny zacieśniać współpracę z krajowymi instytucjami finansowymi, a także efektywne korzystanie z mechanizmów międzynarodowej pomocy prawnej.

³² Zob. *ibidem*.

³³ Zob. *ibidem*.

POLSKI SYSTEM PRZECIWDZIAŁANIA LEGALIZACJI ŚRODKÓW POCHODZĄCYCH Z PRANIA PIENIĘDZY

Fundamentalnym aktem prawnym regulującym kwestię przeciwdziałania praniu pieniędzy na terenie Rzeczypospolitej Polskiej (określającym zadania i uprawnienia Generalnego Inspektora Informacji Finansowej, funkcjonowanie Komitetu Bezpieczeństwa Finansowego, reguły kooperacji GIIF z jednostkami współpracującymi, jak też prawa i obowiązki instytucji obowiązanych) jest u.p.p.f.t., implementująca przepisy dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2015/849 z dnia 20.05.2015 r. w sprawie zapobiegania wykorzystywaniu systemu finansowego do prania pieniędzy lub finansowania terroryzmu, która zmieniła rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 648/2012, uchylając dyrektywę Parlamentu Europejskiego i Rady 2005/60/WE oraz dyrektywę Komisji 2006/70/WE³⁴.

Polski system przeciwdziałania praniu pieniędzy (oraz finansowaniu terroryzmu) jest tworzony przez Generalnego Inspektora Informacji Finansowej, instytucje obowiązane oraz jednostki współpracujące. Zgodnie z przywołaną wyżej ustawą centralnym elementem krajowego systemu przeciwdziałania praniu pieniędzy jest Generalny Inspektor Informacji Finansowej, powoływany i odwoływany przez Prezesa Rady Ministrów na wniosek ministra właściwego do spraw finansów publicznych (po zasięgnięciu opinii ministra – członka Rady Ministrów właściwego do spraw koordynowania działalności służb specjalnych, jeśli został wyznaczony przez Prezesa Rady Ministrów), będący w randze sekretarza lub podsekretarza stanu w urzędzie obsługującym ministra właściwego do spraw finansów publicznych – Generalny Inspektor Informacji Finansowej, wspierany przez Departament Informacji Finansowej Ministerstwa Finansów (wspólnie działają jako polska jednostka analityki finansowej)³⁵.

Jednostka analityki finansowej (JAF) to państwowa, centralna agencja odpowiedzialna za uzyskiwanie (a także, jeśli jest to dozwolone, wnioskowanie), analizę oraz przekazywanie stosownym organom ujawnionych informacji finansowych odnoszących się do podejrzanych dochodów, jak też potencjalnego finansowania terroryzmu lub wymaganych przez krajowe prawodawstwo, ewentualnie przez przepisy, w celu zwalczania prania pieniędzy oraz finansowania terroryzmu³⁶.

Pośród zadań realizowanych przez GIIF wskazuje się przede wszystkim:

³⁴ Zob. *Krajowa ocena ryzyka...*, s. 59.

³⁵ Zob. *ibidem*, s. 62-63.

³⁶ Konwencja Rady Europy z dnia 16 maja 2005 r. o praniu, ujawnianiu, zajmowaniu i konfiskacie dochodów pochodzących z przestępstwa oraz finansowania terroryzmu (Dz. U. z 2008 r. Nr 165, poz. 1028, art. 1, pkt f).

- 1) analizowanie danych dotyczących wartości majątkowych, co do których powzięto podejrzenie, iż mają one związek z przestępstwem prania pieniędzy;
- 2) kierowanie żądań przekazywania informacji o transakcjach, jak też ich udostępnianie uprawnionym podmiotom;
- 3) realizacja procedury wstrzymania transakcji lub blokady rachunku;
- 4) kierowanie do uprawnionych organów dokumentów oraz informacji, które uzasadniają podejrzenie popełnienia przestępstwa prania pieniędzy;
- 5) kooperacja z jednostkami współpracującymi obejmująca wymianę informacji;
- 6) sporządzanie (we współpracy z jednostkami współpracującymi oraz instytucjami obowiązany) tzw. krajowej oceny ryzyka prania pieniędzy i finansowania terroryzmu, a także strategii ukierunkowanej na zwalczanie tego zjawiska;
- 7) prowadzenie kontroli nad przestrzeganiem regulacji odnoszących się do przeciwdziałania praniu pieniędzy;
- 8) współpraca z właściwymi organami innych państw oraz międzynarodowymi organizacjami i zagranicznymi instytucjami, do których wiodących zadań należy przeciwdziałanie praniu pieniędzy (zasadnicze uprawnienie dotyczy wymiany informacji w ramach kooperacji z zagranicznymi jednostkami analityki finansowej – JAF);
- 9) wydawanie decyzji dotyczących wpisu na listę podmiotów i osób, wobec których stosuje się szczególne środki ograniczające, względnie skreślenie z tej listy, a także samo jej prowadzenie;
- 10) stosowanie kar administracyjnych określonych w ustawie AML (u.p.p.f.t.);
- 11) popularyzowanie informacji oraz wiedzy dotyczącej przepisów o przeciwdziałaniu praniu pieniędzy w Biuletynie Informacji Publicznej na stronie Ministerstwa Finansów;
- 12) wdrażanie innych działań ukierunkowanych na przeciwdziałanie praniu pieniędzy³⁷.

GIIF jest uprawniony do wymiany informacji z właściwymi organami z innych państw, międzynarodowymi organizacjami, zagranicznymi instytucjami, które zajmują się przeciwdziałaniem praniu pieniędzy lub finansowaniu terroryzmu – w tym również EUROPOL-em – jak też europejskimi urzędami nadzoru, przy czym w tym celu może zawierać odpowiednie porozumienia, regulujące wskazania co do trybu oraz warunków technicznych stanowiących podstawę wymiany informacji. Wskazany organ ma także możliwość zawierania porozumień z podmiotami

³⁷ Zob. *Krajowa ocena ryzyka...*, s. 63.

z sektora prywatnego (innymi niż instytucje obowiązane) w celu kompletowania dodatkowych informacji mających istotne znaczenie dla realizacji jego zadań³⁸.

Komitet Bezpieczeństwa Finansowego (KBF) pełni z kolei, w dziedzinie przeciwdziałania praniu pieniędzy i finansowaniu terroryzmu, funkcję doradczą i opiniodawczą przy GIIF. Zajmuje się m.in. opiniowaniem krajowej oceny ryzyka prania pieniędzy oraz finansowania terroryzmu, formułuje rekomendacje i opinie w kwestii stosowania szczególnych środków ograniczających w stosunku do osób lub podmiotów, analizuje oraz ocenia rozwiązania prawne z zakresu przeciwdziałania praniu pieniędzy i finansowaniu terroryzmu. Osoby wchodzące w skład tego organu, z uwagi na materię, którą się zajmują, muszą spełniać wymagania wskazane w ustawie o ochronie informacji niejawnych w obszarze dostępu do informacji niejawnych o klauzuli nie niższej niż „tajne”³⁹.

Na instytucjach obowiązanych spoczywa wiele obowiązków związanych z rozpoznawaniem oraz oceną ryzyka prania pieniędzy powiązanego ze stosunkami gospodarczymi, które są zawierane z klientami lub realizowanymi przez nie transakcjami o charakterze okazjonalnym⁴⁰.

Pośród szerokiej rzeszy instytucji obowiązanych wymienia się m.in.: 1) banki krajowe, oddziały banków zagranicznych, oddziały instytucji kredytowych, instytucje finansowe mające siedzibę na terenie Rzeczypospolitej Polskiej, a także oddziały instytucji finansowych mające siedzibę na terenie Rzeczypospolitej Polskiej; 2) Krajową Spółdzielczą Kasę Oszczędnościowo-Kredytową, spółdzielcze kasy oszczędnościowo-kredytowe; 3) krajowe instytucje płatnicze, krajowe instytucje pieniądza elektronicznego, oddziały unijnych instytucji płatniczych, oddziały unijnych i zagranicznych instytucji pieniądza elektronicznego; 4) firmy inwestycyjne, banki powiernicze; 5) zagraniczne osoby prawne prowadzące na terenie Rzeczypospolitej Polskiej działalność maklerską, towarowe domy maklerskie; 6) spółki prowadzące rynek regulowany, w zakresie, w jakim prowadzą platformy aukcyjne; 7) fundusze inwestycyjne, alternatywne spółki inwestycyjne, towarzystwa funduszy inwestycyjnych; 8) zakłady ubezpieczeń zajmujące się działalnością ubezpieczeniową i reasekuracyjną; 9) w pewnym zakresie pośrednicy ubezpieczeniowi wykonujący czynności pośrednictwa ubezpieczeniowego; 10) w pewnym zakresie Krajowy Depozyt Papierów Wartościowych SA, jak też spółka, której ta instytucja przekazała wykonywanie ściśle określonych czynności; 11) przedsiębiorcy prowadzący działalność kantorową oraz inni przedsiębiorcy prowadzący usługę wymiany walut lub usługę pośrednictwa w wymianie walut; 12) podmioty

³⁸ Zob. *ibidem*, s. 69.

³⁹ Zob. *ibidem*.

⁴⁰ Zob. V. Głowacka, *Materiały szkoleniowe...*, s. 181.

prowadzące działalność gospodarczą w zakresie obrotu walutami wirtualnymi; 13) w pewnym zakresie notariusze; 14) w ściśle określonych przypadkach adwokaci, radcowie prawni, prawnicy zagraniczni, doradcy podatkowi; 15) biegli rewidenci; 16) w enumeratywnie wymienionych przypadkach przedsiębiorcy; 17) podmioty zajmujące się prowadzeniem działalności polegającej na świadczeniu usług prowadzenia ksiąg rachunkowych; 18) pośrednicy w obrocie nieruchomościami; 19) operatorzy pocztowi; 20) podmioty prowadzące działalność w zakresie gier hazardowych; 21) w ściśle określonym zakresie fundacje; 22) posiadające osobowość prawną stowarzyszenia (w ściśle określonym obszarze); 23) instytucje pożyczkowe; 24) małe biura rachunkowe nie prowadzące usługowo ksiąg rachunkowych⁴¹.

Wskazane instytucje są zobowiązane do powiadamiania Generalnego Inspektora Informacji Finansowej – maksymalnie w terminie 2 dni – o okolicznościach wskazujących na podejrzenie popełnienia przestępstwa prania pieniędzy lub finansowania terroryzmu, jak również w przypadku powzięcia uzasadnionego podejrzenia, iż dana transakcja lub wartości majątkowe pozostają w związku z tymi przestępstwami, czy też finalnie dokonywać blokady rachunków oraz wstrzymywania takich transakcji⁴².

Aktualnie obowiązującą u.p.p.f.t. wprowadzono instytucję oficera do spraw przeciwdziałania praniu pieniędzy. Jest on obarczony odpowiedzialnością za przygotowanie oraz realizację polityki zgodności, a także za raportowanie zawiadomień formułowanych do jednostek analityki finansowej. Wskazana osoba legitymuje się statusem pracownika zajmującego kierownicze stanowisko w ramach organów instytucji obowiązanej. Spoczywa na niej szereg obowiązków wynikających z treści przedmiotowej ustawy, które koncentrują się na konieczności zorganizowania oraz monitorowania (nadzorowania) systemu przeciwdziałania praniu pieniędzy i finansowaniu terroryzmu w ramach instytucji obowiązanej. Potrzeba wyznaczenia oficera AML, jak również wymagania, które wynikają z ciążących na nim obowiązków, zostały obwarowane na gruncie samej ustawy zarówno karami administracyjnymi oraz przepisami karnymi w celu prawidłowego ich wykonania. Nie sposób jest też stracić z pola widzenia okoliczności, iż taka osoba podlega dodatkowo przepisom prawa karnego powszechnego i regulacjom z dziedziny prawa pracy⁴³.

M.A. Kędzierski zauważa, że potrzeba przeciwdziałania przez bank wykorzystywaniu swojej działalności w ramach celów pozostających w związku z przestępstwami stypizowanymi w art. 165a lub art. 299 k.k. nie musi się wiązać z obowiązkiem

⁴¹ Zob. *Krajowa ocena ryzyka...*, s. 69-73.

⁴² Zob. V. Głowacka, *Materiały szkoleniowe...*, s. 181.

⁴³ Zob. A. Kędzierski, *Obowiązki i odpowiedzialność oficera AML (AMLO) w instytucji obowiązanej* (część 1), „Prokuratura i Prawo” 2021, nr 5, s. 66.

wyłącznego zaangażowania do tego typu działalności oficera AML. Podobny obowiązek może być jednak przypisany także do innych pracowników, a więc nie musi być związany z tą szczególną funkcją, lecz może być skorelowany z ogólnym obowiązkiem przeciwdziałania wskazanym w art. 106 ustawy z dnia 29 sierpnia 1997 r. – Prawo bankowe⁴⁴, gdyż pojęcie „pracownik banku” jest znacznie szersze niż określenie oficer AML⁴⁵.

Celowi określönemu jako przeciwdziałanie praniu pieniędzy oraz finansowaniu terroryzmu ma służyć Centralny Rejestr Beneficjentów Rzeczywistych prowadzony przez GIIF dla osób, które kontrolują spółki prawa handlowego. Stanowi on system przeznaczony do gromadzenia oraz przetwarzania informacji na temat beneficjentów rzeczywistych, czyli osób fizycznych sprawujących faktyczną kontrolę o charakterze bezpośrednim lub pośrednim nad daną spółką. Jego zadaniem jest uniemożliwienie ukrycia tożsamości takiej osoby (decyzyjnej) w obrębie rozbudowanej struktury korporacyjnej. Osoby zajmujące się reprezentacją spółek prawa handlowego przekazują do tego rejestru stosowne dane pod rygorem odpowiedzialności karnej, iż zgłaszane przez nich informacje odpowiadają prawdzie, a samo funkcjonowanie systemu opiera się na domniemaniu prawdziwości danych w nim zawartych⁴⁶.

Z kolei poprzez jednostki współpracujące rozumie się: organy administracji rządowej, organy jednostek samorządu terytorialnego, jak też inne państwowe lub samorządowe jednostki organizacyjne, Narodowy Bank Polski (NBP), Komisję Nadzoru Finansowego (KNF) oraz Najwyższą Izbę Kontroli (NIK)⁴⁷.

Zgodnie z art. 104 u.p.p.p.f.t. Generalny Inspektor Informacji Finansowej na podstawie pisemnego wniosku udostępnia dokumenty lub informacje (w tym również informacje i dokumenty objęte tajemnicami prawnie chronionymi), które zostały zgromadzone w oparciu na przepisach ustawy, sądom i prokuratorom na potrzeby postępowania karnego. Obowiązkiem prokuratorów prowadzących postępowania przygotowawcze w sprawach o przestępstwo prania pieniędzy lub finansowania terroryzmu jest – w oparciu na art. 81 ust. 1-4 u.p.p.p.f.t. – przekazywanie do GIIF informacji o: 1) wydaniu postanowienia o blokadzie rachunku bankowego; 2) wydaniu postanowienia o wstrzymaniu transakcji; 3) wszczęciu postępowania przygotowawczego; 4) przedstawieniu zarzutu; 5) wniesieniu aktu oskarżenia (wraz z opisem okoliczności odnoszących się do popełnienia

⁴⁴ Ustawa z dnia 29 sierpnia 1997 r. – Prawo bankowe (Dz. U. z 2020 r. poz. 1896, ze zm.).

⁴⁵ Zob. A. Kędziński, *Obowiązki i odpowiedzialność oficera AML (AMLO) w instytucji obowiązanej* (część 2), „Prokuratura i Prawo” 2021, nr 6, s. 67-68.

⁴⁶ Zob. V. Głowacka, *Materiały szkoleniowe...*, s. 181-182.

⁴⁷ Zob. *Krajowa ocena ryzyka...*, s. 77.

przestępstwa, wskazaniem danych identyfikujących osoby biorące w nim udział, sygnatury sprawy). Przedmiotowy obowiązek powinien zostać zrealizowany niezwłocznie, nie później niż w terminie 7 dni. Formułowane do GIIF informacje (oprócz sygnatury sprawy) muszą wskazywać w miarę szczegółowo okoliczności dotyczące popełnienia przestępstwa, w tym posiadane dane identyfikujące osoby fizyczne, osoby prawne lub jednostki organizacyjne nieposiadające osobowości prawnej. W ramach informacji zwrotnej GIIF ma obowiązek udostępnić urzędowi prokuratorskiemu posiadane w swoich zasobach informacje pozostające w związku z danymi, które zostały do niego przekazane przez prokuratora⁴⁸.

W kontekście omawianych zagadnień odnieść się także należy do instytucji blokady rachunku bankowego oraz wstrzymania transakcji.

Zgodnie z art. 2 ust. 2 pkt 2 u.p.p.p.f.t. blokada rachunku to czasowe uniemożliwienie dysponowania oraz korzystania z wszystkich lub części wartości majątkowych zgromadzonych na rachunku (w tym także poprzez instytucję obowiązaną).

Z kolei, jak wynika z treści art. 2 ust. 2 pkt 28 u.p.p.p.f.t., wstrzymanie transakcji to czasowe ograniczenie korzystania oraz dysponowania wartościami majątkowymi, które polega na uniemożliwieniu przeprowadzenia przez instytucję obowiązaną określonej transakcji lub większej liczby określonych transakcji.

Generalny Inspektor Informacji Finansowej po otrzymaniu od instytucji obowiązanej informacji, że dana transakcja może mieć związek z praniem pieniędzy lub finansowaniem terroryzmu, przekazuje tej instytucji żądanie wstrzymania transakcji lub blokady rachunku na okres maksymalnie 96 godzin, określając w nim wartości majątkowe objęte żądaniem (art. 86 ust. 5 u.p.p.p.f.t.). Następnie GIIF – po niezwłocznym przekazaniu żądania, o którym była mowa powyżej, kieruje do właściwego prokuratora zawiadomienie o podejrzeniu popełnienia przestępstwa prania pieniędzy lub finansowania terroryzmu, który z kolei może wydać postanowienie o wstrzymaniu transakcji lub dokonać blokady rachunku na czas oznaczony, jednak nie dłuższy niż 6 miesięcy, liczony od dnia otrzymania tego zawiadomienia, określając zakres, sposób i termin wstrzymania transakcji lub blokady rachunku (postanowienie wydane w tym zakresie jest zaskarżalne do sądu właściwego do rozpoznania sprawy), które to postanowienie upada, jeśli przed upływem 6 miesięcy od dnia otrzymania zawiadomienia nie dojedzie do wydania postanowienia o zabezpieczeniu majątkowym lub postanowienia w przedmiocie dowodów rzeczowych (art. 86 ust. 8-13 u.p.p.p.f.t.).

⁴⁸ Zob. V. Głowacka, *Materiały szkoleniowe...*, s. 187.

KWALIFIKACJA PRAWNA, ZNAMIONA PRZESTĘPSTWA PRANIA PIENIĘDZY ORAZ PRZEPADEK KORZYŚCI POCHODZĄCYCH Z PRZESTĘPSTWA TYPIZOWANEGO W ART. 299 K.K.

Zgodnie z art. 2 ust. 2 pkt 14 u.p.p.p.f.t. przez pranie pieniędzy rozumie się czyn określony w art. 299 k.k.

Przed wejściem w życie obecnie obowiązującego k.k. problematyka odnosząca się do zwalczania procederu prania brudnych pieniędzy była uregulowana przez różne przepisy, a bardziej kompleksowo została ona ujęta dopiero w art. 5 ustawy⁴⁹ o ochronie obrotu gospodarczego i zmianie niektórych ustaw⁵⁰.

Wzmiankowany przepis ustawy został całkowicie przebudowany w zestawieniu z wcześniejszymi propozycjami, gdyż przede wszystkim zostało zmienione samo pojęcie „brudnych pieniędzy” jako przedmiotu przestępstwa (poprzednie wersje definiowały „brudne pieniądze” jako „mienie znacznej wartości pochodzące z czynu zabronionego w działalności gospodarczej będące przestępstwem lub przestępstwem skarbowym”), poprzez wyeliminowanie znamienia ilościowego oraz wyeksponowanie w określeniu przedmiotu czynu tylko czterech źródeł nielegalnych dochodów (obróć środkami odurzającymi lub psychotropowymi, wymuszanie okupu, fałszowanie pieniędzy lub papierów wartościowych oraz handel bronią)⁵¹.

Przestępstwo prania brudnych pieniędzy zostało wprowadzone do regulacji kodeksowych przez obecnie obowiązujący k.k. (jako czyn godzący w dobro prawne pod postacią prawidłowości obrotu gospodarczego oraz ubocznie w wymiar sprawiedliwości), jednak do czasu przybrania aktualnego kształtu brzmienie art. 299 k.k. ewoluowało na przestrzeni poszczególnych lat⁵².

Przepisy art. 299 k.k. przewidują 10 różnych odmian oraz postaci przestępstwa prania pieniędzy wskazanych w § 1, 2, 5, 6, 6a, do których należy w szczególności zaliczyć:

- 1) przestępstwo zwykłego prania wartości majątkowych – pierwsza postać podstawowa uregulowana w § 1;
- 2) pierwsza kwalifikowana postać pierwszej postaci podstawowej z § 1 w zw. z § 5;
- 3) druga kwalifikowana postać pierwszej postaci podstawowej z § 1 w zw. z § 6;
- 4) trzecia kwalifikowana postać pierwszej postaci podstawowej z § 1 w zw. z § 5 i 6;

⁴⁹ Ustawa z dnia 12 października 1994 r. o ochronie obrotu gospodarczego i zmianie niektórych przepisów prawa karnego (Dz. U. Nr 126, poz. 615).

⁵⁰ Zob. R. Góral, *Kodeks karny. Komentarz praktyczny*, Warszawa 2007, s. 523.

⁵¹ Zob. R. Zakrzewski, W. Jasiński, *Prawnoorganizacyjne problemy przeciwdziałania praniu brudnych pieniędzy*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 1995, rok LVII, z. 1, s. 39.

⁵² Zob. M. Kaczmarek, *Przeciwdziałanie praniu...*, s. 72.

- 5) przygotowanie do pierwszej postaci podstawowej z § 1 w zw. z § 6a;
- 6) druga postać podstawowa z § 2, tj. przestępstwo urzędniczego dopuszczenia do prania;
- 7) pierwsza kwalifikowana postać drugiej postaci podstawowej z § 2 w zw. z § 5;
- 8) druga kwalifikowana postać drugiej postaci podstawowej z § 2 w zw. z § 6;
- 9) trzecia kwalifikowana postać drugiej postaci podstawowej z § 2 w zw. z § 5 i 6;
- 10) przygotowanie do drugiej postaci podstawowej z § 2 w zw. z § 6 a. W zestawieniu z uprzednią regulacją zrezygnowano z trzeciej postaci z § 3 (przestępstwo urzędniczego umożliwienia prania pieniędzy) oraz czwartej postaci z § 4 (przestępstwo urzędniczego umożliwienia prania z § 4)⁵³.

Sprawcą przestępstwa prania pieniędzy z art. 299 § 1 k.k. może być każdy, natomiast przestępstwo z art. 299 § 2 k.k. ma charakter indywidualny właściwy, gdyż jego sprawcą może być wyłącznie pracownik banku, instytucji kredytowej lub finansowej, względnie innego podmiotu, na którym z mocy prawa ciąży obowiązek rejestracji zarówno transakcji, jak i osób dokonujących transakcji, przy czym pojęcie pracownika należy interpretować dość szeroko, obejmując nim także osoby wykonujące swoje obowiązki pracownicze w oparciu na umowie zlecenia⁵⁴.

Strona podmiotowa obejmuje umyślność w postaci zamiaru bezpośredniego i ewentualnego. Sprawca prania pieniędzy obejmujący zamiarem wszystkie znamiona czynu zabronionego nie musi znać kwalifikacji prawnej czynu zabronionego generującego korzyść majątkową w postaci brudnych pieniędzy.

Kwestia, czy sprawcą przestępstwa prania pieniędzy może być ten, kto dopuścił się czynu bazowego, budziła pewne kontrowersje do czasu wydania przez Sąd Najwyższy uchwały z 18.12.2013 r., w której nadmieniono, iż sprawcą przestępstwa prania pieniędzy może być również sprawca czynu zabronionego, z którego popełnieniem związana jest korzyść stanowiąca przedmiot czynności wykonawczej⁵⁵.

Przedmiotem czynności wykonawczej przestępstwa prania pieniędzy są: środki płatnicze, instrumenty finansowe, papiery wartościowe, wartości dewizowe, prawa majątkowe, względnie inne mienie ruchome lub nieruchome⁵⁶.

Jak wynika z postanowienia Sądu Najwyższego z 15.04.2010 r., pod pojęciem „korzyści związanych z popełnieniem czynu zabronionego należy rozumieć korzyści, które pochodzą bezpośrednio lub pośrednio z popełnionego przestępstwa”⁵⁷.

⁵³ Zob. R. Zawłocki, *Kodeks karny. Część szczególna. Tom III, Komentarz do artykułów 222-316*, A. Wąsek (red.), Warszawa 2006, s. 1271-1272.

⁵⁴ Zob. W. Wróbel, *Kodeks Karny. Część szczególna. Tom III, Komentarz do art. 278-363*, A. Zoll (red.), Kraków 2006, s. 723.

⁵⁵ Uchwała Sądu Najwyższego z 18.12.2013 r., I KZP 19/13, OSNKW 2020, nr 6, poz. 19.

⁵⁶ Zob. M. Budyn-Kulik, P. Kozłowska-Kalisz, M. Kulik, M. Mozgawa, *Kodeks karny...*, s. 594.

⁵⁷ Postanowienie Sądu Najwyższego z 15.04.2010 r., II KK 226/09, Lex nr 590212.

Sama czynność wykonawcza przestępstwa prania pieniędzy polega na: przyjęciu, posiadaniu, używaniu, przekazaniu, wywozie za granicę, ukrywaniu, dokonywaniu transferu lub konwersji, pomocy do przenoszenia własności lub posiadania, podejmowaniu innych czynności, które mogą udaremnić lub znacznie utrudnić stwierdzenie przestępczego pochodzenia lub miejsca umieszczenia, wykrycie, zajęcie albo orzeczenie ich przypadku⁵⁸.

Nie jest to katalog zamknięty, lecz kategoria ogólna – dopełniająca, o czym świadczy zwrot „inne czynności, które mogą udaremnić lub znacznie utrudnić stwierdzenie przestępczego pochodzenia (...)”, a do których można przykładowo zaliczyć umowy kompensacyjne, przeprowadzenie nieprawidłowej wyceny przedmiotów majątkowych⁵⁹.

W przypadku sprawcy przestępstwa prania pieniędzy nie jest konieczne, by udaremnienie lub znaczne utrudnienie ujawnienia korzyści majątkowych pochodzących z przestępstwa faktycznie miało miejsce, gdyż jest to przestępstwo o charakterze formalnym⁶⁰.

Z kolei czynność sprawcza czynu zabronionego z § 2 art. 299 k.k. polega na przyjęciu wbrew przepisom środków płatniczych, instrumentów finansowych, papierów wartościowych, wartości dewizowych, dokonaniu ich transferu lub konwersji, przyjęciu ich w okolicznościach wzbudzających uzasadnione podejrzenie, że stanowią one przedmiot czynu określonego w § 1, świadczeniu innych usług mających ukryć ich przestępcze pochodzenie, względnie świadczeniu usług w zabezpieczeniu przez zajęciem.

Według J.W. Wójcika okoliczności, które wzbudzają uzasadnione podejrzenie, w jakich są przyjmowane wartości majątkowe (sygnały prania brudnych pieniędzy), mają charakter zmienny, są skorelowane z danym mechanizmem tego procederu, niemniej jednak można do nich zaliczyć pewne uniwersalne symptomy, takie jak: duże wpłaty pochodzące od przedsiębiorstw, które mają stosunkowo niewielkie obroty; spora liczba wpłat na wiele poszczególnych rachunków oraz liczne transfery znacznej części ich sald na jeden rachunek, do czego dochodzi w tym samym czasie w określonym lub innym banku; wiele przelewów bankowych realizowanych na wysokie kwoty z oraz do banków zagranicznych, pokrywanie wypłat z konta wypłatami gotówkowymi realizowanymi w tym samym lub poprzednim dniu,

⁵⁸ Zob. R. Zawłocki, *Kodeks karny...*, s. 1272.

⁵⁹ Zob. M. Budyn-Kulik, P. Kozłowska-Kalisz, M. Kulik, M. Mozgawa, *Kodeks karny...*, s. 595.

⁶⁰ Zob. O. Górniak, S. Hoc, M. Kalitowski, S.M. Przyjemski, Z. Sienkiewicz, J. Szumski, L. Tyszkiewicz, A. Wąsek, *Kodeks karny. Komentarz...*, s. 454.

znaczna liczba osób dokonujących wpłat na tożsame konto, a jednocześnie brak oczywistego uzasadnienia dla takiej migracji środków finansowych⁶¹.

Fundamentalną zasadą odpowiedzialności karnej za pranie pieniędzy jest to, że bez przestępstwa bazowego nie ma prania pieniędzy, a celem każdego postępowania karnego toczącego się w związku z podejrzeniem prania pieniędzy winno być skoncentrowanie się na ustaleniu oraz dowiedzeniu związku zachodzącego pomiędzy czynem bazowym a przedmiotem czynności wykonawczej⁶².

„Popełnienie bazowego czynu zabronionego nie musi być przy tym stwierdzone prawomocnym orzeczeniem sądowym, bowiem ustawa nie posługuje się określeniem «przestępstwo», ale określeniem «czyn zabroniony». Wystarczy więc uprawdopodobnienie znamion czynu zabronionego, bez konieczności orzekania o winie”⁶³.

Zdaniem Sądu Najwyższego owo uprawdopodobnienie musi w sposób jednoznaczny odnosić się do konkretnego bazowego czynu zabronionego, co zaakcentował, stwierdzając: „znamię «korzyści związanych z popełnieniem czynu zabronionego» musi być udowodnione w postępowaniu karnym w taki sam sposób jak wszystkie pozostałe znamiona przestępstwa z art. 299 k.k. Należy przy tym podkreślić, że ustawodawca nie wymaga ustalenia przez sąd, aby czyn stanowiący źródło wartości majątkowych mających charakter «brudnych pieniędzy» spełnił wszystkie znamiona przestępstwa (tj. np. znamię zawinienia). Sąd nie jest zwolniony z konieczności udowodnienia przynajmniej tych przedmiotowych elementów czynu «pierwotnego», które pozwalają na jego zakwalifikowanie pod znamiona konkretnego czynu zabronionego zawartego w ustawie karnej, ani też nie jest zwolniony od wskazania tej kwalifikacji”⁶⁴.

Upřednie skazanie za popełnienie tzw. przestępstwa bazowego nie jest konieczne⁶⁵.

W uchwale Sądu Najwyższego z 24.06.2015 r. uznano, iż przedmiotem przestępstwa określonego w art. 299 k.k. mogą być środki pieniężne, które są przechowywane na rachunku bankowym do wysokości równej wartości korzyści majątkowych wynikających z czynności wykonawczej⁶⁶.

⁶¹ Zob. J.W. Wójcik, *Przeciwdziałanie praniu pieniędzy*, Kraków 2004, s. 147.

⁶² Zob. M. Chris, *Crime School: Money laundering. True Crime meets the Worlds of Business and Finance*, Firefly Book 2004, s. 22.

⁶³ M. Kaczmarzski, *Przeciwdziałanie praniu...*, s. 84.

⁶⁴ Wyrok Sądu Najwyższego z 4.10.2011 r., OSNKW 2011, nr 11, poz. 1.

⁶⁵ Zob. wyrok Sądu Apelacyjnego w Katowicach z 26.04.2017 r., II Aka 71/17, Lex nr 2344311.

⁶⁶ Zob. uchwała Sądu Najwyższego z 24.06.2015 r., I KZP 5/15, OSNKW 2015, nr 7, poz. 55; chodziło w nim o środki pieniężne zgromadzone na rachunku bankowym podmiotu, który był zobowiązany do zapłaty podatku, niemniej jednak uchylił się od jego uiszczenia.

Przedmiotowe orzeczenie spotkało się z krytyczną oceną A. Jezuska, stojącego na stanowisku, iż: „(...) z powyższych powodów generalnie zapatrywanie, iż sprawca przestępstwa skarbowego wiążącego się z uszczupleniem należności publicznoprawnej osiąga korzyść majątkową polegającą na zwiększeniu aktywów do wartości kwoty pieniężnej, od której uiszczenia lub zadeklarowania się uchylił, jest rażąco sprzeczne z zasadami logicznego rozumowania. Fakt nieuiszczenia należności publicznoprawnej nie oznacza zwiększenia majątku sprawcy lub innego podmiotu zobowiązanego do zapłaty podatku, a jedynie utrzymanie jego wartości (brak jego pomniejszenia)”⁶⁷.

W § 5 art. 299 k.k. ujęto typ kwalifikowany dla przestępstw z § 1 i 2, przyjmując jako znamię kwalifikujące popełnienie tego czynu w porozumieniu z innymi osobami (co najmniej dwiema), przy czym osoby te niekoniecznie muszą występować jako współsprawcy lub sprawcy, ale warunek ten zostanie spełniony, gdy osoby te wystąpią także w roli podlegacza lub pomocnika (nawet jeśli nie ponoszą odpowiedzialności karnej)⁶⁸.

Dodatkowym elementem kwalifikującym wskazanym w § 6 jest osiągnięcie z czynów wskazanych w § 1 lub 2 znacznej korzyści majątkowej określonej kwotowo w § 5 art. 115 k.k.⁶⁹.

W art. 299 § 8 k.k. przewidziana została szczególna klauzula uchylająca karalność w stosunku do sprawcy dopuszczającego się przestępstwa prania brudnych pieniędzy z art. 299 § 1 i 2 k.k., który po jego popełnieniu ujawnił wobec organu powołanego do ścigania przestępstw informacje dotyczące osób uczestniczących w popełnieniu przestępstwa, jak też okoliczności jego popełnienia, jeśli zapobiegło to popełnieniu innego przestępstwa (z którego pochodziły brudne pieniądze). Zapobieżenie musi dotyczyć skonkretyzowanego przestępstwa, którego przygotowanie znajduje się na etapie pozwalającym dookreślić takie okoliczności jak: sprawca, dobro prawne podlegające zaatakowaniu, kwalifikacja prawna⁷⁰.

Jeśli z kolei sprawca czynił starania ukierunkowane na ujawnienie tych okoliczności oraz informacji, wówczas sąd jest zobligowany do zastosowania wobec niego nadzwyczajnego złagodzenia kary.

W polskim prawie karnym karalność przygotowania do popełnienia przestępstwa należy do rzadkości i jest niejako zarezerwowana dla najcięższej kategorii

⁶⁷ A. Jezusek, *Wykładnia znamion przestępstwa prania brudnych pieniędzy, glosa do uchwały Sądu Najwyższego z dnia 24.6.2015 r., IKZP 5/15, „Przegląd Sądowy” 2017, nr 7-8, s. 170-175.*

⁶⁸ Zob. M. Budyn-Kulik, P. Kozłowska-Kalisz, M. Kulik, M. Mozgawa, *Kodeks karny...*, s. 595.

⁶⁹ Zob. O. Górniak, S. Hoc, M. Kalitowski, S.M. Przyjemski, Z. Sienkiewicz, J. Szumski, L. Tyszkiewicz, A. Wąsek, *Kodeks karny. Komentarz...*, s. 458.

⁷⁰ Zob. W. Wróbel, *Kodeks karny. Część szczególna. Tom III, Komentarz do art. 278-363, A. Zoll (red.),* Kraków 2006, s. 733.

przestępstw. Ustawodawca, wprowadzając w § 6a karalność przygotowania do popełnienia przestępstw stypizowanych w § 1 i 2 art. 299 k.k., dał tym samym wyraz, iż bardzo poważnie traktuje ten typ czynu zabronionego godzącego wymiennie w prawidłowość obrotu gospodarczego.

Jeśli dochodzi do skazania za przestępstwo określone w art. 299 § 1 lub 2 k.k., sąd obligatoryjnie orzeka przepadek przedmiotów pochodzących bezpośrednio albo pośrednio z przestępstwa prania pieniędzy, jak również korzyści z tego przestępstwa (lub ich równowartości), nawet jeśli nie stanowiły one własności sprawcy (omawiany przypadek nie dotyczy natomiast przypadku przedmiotów i korzyści pochodzących z przestępstwa bazowego, które polegają przypadkowo na zasadach ogólnych, tj. na podstawie art. 44 i art. 45 k.k.). Dla porównania, art. 44 § 1 k.k. przewiduje jedynie przepadek przedmiotów pochodzących bezpośrednio z przestępstwa⁷¹.

W. Wróbel nie wyklucza sytuacji, w której może dojść do pokrywania się znamion art. 299 oraz art. 291 i art. 292 k.k. (przestępstwo paserstwa), na ogół w związku ze znamieniem „pomocy do ukrycia” i „przyjęcia” rzeczy, które pochodziły z czynu zabronionego (proponuje stosowanie w takich przypadkach kumulatywnej kwalifikacji czynu z uwagi na odmienny przedmiot ochrony). Autor ten analogicznie dostrzega możliwość kumulatywnej kwalifikacji przepisu penalizującego pranie brudnych pieniędzy z poplecznictwem z art. 239 k.k. rozumianym jako zacieranie śladów przestępstwa, które prowadzi od udaremnienia lub utrudnienia postępowania karnego⁷². Bacząc na zasadę specjalności, należy zająć stanowisko dezaprobujące wobec tych koncepcji.

METODYKA PROWADZENIA ŚLEDZTW W SPRAWACH DOTYCZĄCYCH PRANIA PIENIĘDZY

Metodyka to zbiór reguł, które dotyczą postępowania w pewnej sytuacji, metody osiągania określonego celu (metodyka badań naukowych)⁷³.

Celem nadrzędnym postępowania przygotowawczego w sprawach o przestępstwo prania pieniędzy winno być ustalenie tych sprawców, którzy odgrywają w mechanizmie przestępczym rolę wiodącą, tak by po możliwie jak najszybszym zebraniu dowodów niezwłocznie doszło do sporządzenia i ogłoszenia zarzutu tym podejrzanym, wystąpienie do sądu z wnioskiem o zastosowanie środków zapobiegawczych (względnie zastosowanie we własnym zakresie środków o charakterze

⁷¹ Zob. *ibidem*, s. 736.

⁷² Zob. *ibidem*, s. 737.

⁷³ Zob. *Język polski. Kieszonkowy słownik wyrazów obcych*, Warszawa 2007, s. 320.

nieizolacyjnym, co winno następować zupełnie wyjątkowo), jak też wydanie postanowień o zastosowaniu zabezpieczenia majątkowego⁷⁴.

Nierzadko źródłem informacji o przestępstwie z art. 299 k.k. jest zawiadomienie Generalnego Inspektora Informacji Finansowej (pełniącego jednocześnie funkcję Szefa Krajowej Administracji Skarbowej), które należy ocenić pod względem kompletności oraz zasadności w kontekście zastosowania blokady rachunku lub wstrzymania transakcji, a ewentualne uzupełnienie winno dotyczyć sfery operacji finansowo-bankowych (udostępnienie informacji objętych tajemnicą bankową, względnie ubezpieczeniową, dokumentacji związanej z otwarciem rachunku bankowego, historii rachunku bankowego, umów kredytowych, analiz transakcji bankowych itp.)⁷⁵.

Pomocne w czynieniu miarodajnych ustaleń są „międzynarodowe informacje bankowe” pozyskiwane w następstwie realizacji umów międzynarodowych zawartych przez Generalnego Inspektora Informacji Finansowej z jego odpowiednikami w poszczególnych krajach⁷⁶.

Śledztwa mające za przedmiot pranie pieniędzy należy co do zasady prowadzić na szczeblu prokuratur okręgowych oraz regionalnych, w wyspecjalizowanych Wydziałach do Spraw Przestępczości Gospodarczej korzystających ze wsparcia analityków kryminalnych, w przypadku zaś spraw odnoszących się do działań zorganizowanych grup przestępczych o wysokim stopniu zorganizowania oraz dokonujących przestępstw o charakterze transgranicznym właściwe do ich prowadzenia będą Wydziały Zamiejscowe Departamentu do Spraw Przestępczości Zorganizowanej i Korupcji Prokuratury Krajowej⁷⁷.

Bacząc na wszystkie istotne okoliczności sprawy, pierwsze czynności procesowe winny być ukierunkowane na uzyskanie „dowodów neutralnych” (dokumentacja bankowa, rejestrowa, inna) w ramach „ciszy procesowej” bez „płoszenia sprawców”, przy czym opisanym działaniom winna towarzyszyć równolegle prowadzona intensywna praca operacyjna odpowiednich służb (w tym przede wszystkim obejmująca kontrolę operacyjną wdrożoną przez właściwe organy). Już na wstępnym etapie postępowania należy dołożyć wszelkich starań zmierzających do wykrycia

⁷⁴ Zob. C. Fiertek, K. Frąckowiak, T. Iwanowski, J. Motawski, P. Pawłowski, T. Piekarski, S. Stojak, W. Szelański, *Metodyki postępowania w sprawach o poszczególne rodzaje przestępstw, opracowanie w ramach projektu: „Budowa systemu wsparcia pracy prokuratora na etapie postępowania przygotowawczego i sądowego poprzez opracowanie metodyk pracy w określonych kategoriach spraw (projekt współfinansowany ze środków europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego w ramach Programu operacyjnego Wiedza, Edukacja, Rozwój*, Warszawa 2018, s. 159.

⁷⁵ Zob. *ibidem*, s. 160.

⁷⁶ Zob. *ibidem*, s. 161.

⁷⁷ Zob. *ibidem*, s. 161-162.

i zabezpieczenia środków finansowych pochodzących bezpośrednio lub pośrednio z przestępstwa⁷⁸.

Powierzenie prowadzenia tego typu śledztw winno następować na rzecz wydziałów do walki z przestępczością gospodarczą Komend Wojewódzkich Policji, zarządom Centralnego Biura Śledczego Policji, delegaturom Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego, delegaturom Centralnego Biura Antykorupcyjnego, Komendzie Stołecznej Policji. W zależności od bieżących potrzeb należy ściśle kooperować z organami Krajowej Administracji Skarbowej. Bezwzględna koniecznością winno być sporządzanie na bieżąco aktualizowanego planu śledztwa (względnie planu czynności śledczych), co pozwoli właściwie ukierunkować proces kompletowania materiału dowodowego. Oczywiście jest, iż tego typu sprawy, z uwagi na złożoność oraz charakter, należy objąć zwierzchnim nadzorem służbowym, a w przypadku znaczącego wzrostu złożoności sprawy (poprzez m.in. poszerzenie zakresu przedmiotowego lub podmiotowego) regułą powinno być przejęcie takiego postępowania do dalszego prowadzenia przez jednostkę wyższego szczebla⁷⁹.

Śledztwo po jego wszczęciu winno się koncentrować na ustaleniu, z jakiego konkretnego przestępstwa bazowego pochodzą korzyści, gdyż zgodnie z poglądami judykatury określenie przestępczego źródła prania zalicza się do znamion, a zatem jako takie konieczne jest udowodnienie tej okoliczności w ramach procesu karnego⁸⁰.

Przestępstwo bazowe musi być określone jako skonkretyzowane przestępstwo powszechne lub skarbowe. Czyniąc przedmiotowe ustalenia, należy mieć na uwadze wyrok Sądu Apelacyjnego w Białymstoku z 24.10.2016 r., w którym nadmieniono, iż nie może zachodzić tożsamość przestępstwa prania pieniędzy oraz prania pieniędzy, gdyż z przestępstwa bazowego jest uzyskiwana korzyść, która po wprowadzeniu do obrotu stanowi już przedmiot prania pieniędzy⁸¹.

W toku koncentracji materiału dowodowego jako niezbędne jawi się – przy zabezpieczaniu w szczególności dokumentów – wykorzystanie dopuszczalnych prawem, nowoczesnych cyfrowych nośników informacji, jak też funkcjonujących programów komputerowych, co wymiennie przyspieszy proces analizy dokumentów oraz ich zdigitalizowanie w systemie SDA. Działaniom tym winno towarzyszyć zabezpieczenie sprzętu IT wykorzystywanego do nowoczesnych metod komunikacji (jednostki komputerowe, drukarki, routery, historia połączeń z wykorzystaniem

⁷⁸ Zob. *ibidem*, s. 162-163.

⁷⁹ *Ibidem*, s. 166-168.

⁸⁰ *Ibidem*, s. 172-173.

⁸¹ Wyrok Sądu Apelacyjnego w Białymstoku z 24.10.2016 r., II Aka 40/16, Lex nr 2023567.

komunikatorów społecznościowych, historia logowań z bankami oraz instytucjami płatniczymi)⁸².

Podczas gromadzenia dowodów od osobowych źródeł informacji należy mieć na uwadze, iż przesłuchanie świadka powinno odnosić się tylko do okoliczności, które nie mogą być wyjaśnione za pomocą innych dowodów, gdyż nierzadko przedwczesne ujawnienie fragmentów materiału dowodowego dotychczas uzyskanego w prowadzonym śledztwie może stać się przyczyną niemożności realizacji celów postępowania przygotowawczego, a nawet zaszkodzić w zabezpieczeniu korzyści majątkowych⁸³.

Biorąc pod uwagę charakter tego typu spraw, już od początku prowadzenia śledztwa trzeba dążyć do ustalenia międzynarodowego przebiegu operacji finansowych przeprowadzanych przez sprawców. Kompleksowo zabezpieczony materiał dowodowy wsparty analizą kryminalną przepływów finansowych umożliwia wygenerowanie rzeczowych wniosków o międzynarodową pomoc prawną⁸⁴.

Przechodząc do etapu formułowania zarzutów oraz przekształcenia śledztwa w fazę *in personam* (z czym wiąże się stosowanie zabezpieczeń majątkowych oraz środków zapobiegawczych), w toku realizacji należy w pierwszej kolejności przesłuchiwać tych podejrzanych, którzy odnieśli z przestępstwa najmniejsze korzyści, a jednocześnie mają najwięcej do stracenia⁸⁵.

W mojej ocenie szczególne miejsce w procesie porządkowania materiału dowodowego w sprawach o przestępstwo prania brudnych pieniędzy zajmuje analiza kryminalna przepływów finansowych.

Według M. Kobylasa „analiza kryminalna to poszukiwanie i identyfikacja powiązań między informacjami dotyczącymi przestępstwa lub przestępcy oraz wszelkimi innymi danymi uzyskanymi z różnych źródeł i wykorzystanie ich do celów operacyjnych i procesowych”⁸⁶.

Ustalając kierunki przepływów środków finansowych w ramach analizy przepływów finansowych możliwe jest osiągnięcie jej głównych celów poprzez: 1) ustalenie tożsamości oraz roli osób fizycznych i prawnych, które zaangażowały się w działalność przestępczą; 2) rekonstrukcję tzw. śladu księgowego (w szczególności gdy został przerwany w wyniku obrotu bezgotówkowego); 3) oszacowanie wysokości wartości majątkowych, które pochodzą z przestępstwa; 4) pozyskanie

⁸² Zob. C. Fiertek, K. Frąckowiak, T. Iwanowski, J. Motawski, P. Pawłowski, T. Piekarski, S. Stojak, W. Szelągowski, *Metodyki postępowania...*, s. 163-164.

⁸³ Zob. *ibidem*, s. 169.

⁸⁴ Zob. *ibidem*, s. 171.

⁸⁵ Zob. *ibidem*, s. 170.

⁸⁶ M. Kobylas, *Analiza kryminalna dla studentów bezpieczeństwa wewnętrznego*, Szczytno 2014, s. 12.

wiedzy na okoliczność lokalizacji miejsc, gdzie są przechowywane wartości majątkowe pochodzące z czynów zabronionych, po to, by dokonać ich zajęcia na poczet grożących kar i środków karnych⁸⁷.

Sporządzając analizę kryminalną przepływów finansowych, której wyniki mogą służyć potwierdzeniu fikcyjności lub prawdziwości pewnych zdarzeń lub faktów, sięga się do danych znajdujących się w dyspozycji różnego rodzaju instytucji finansowych (przede wszystkim banków, domów maklerskich, SKOK-ów, funduszy inwestycyjnych, towarzystw ubezpieczeniowych)⁸⁸.

Proces generowania analizy kryminalnej przepływów finansowych sprowadzający się zazwyczaj do badania historii rachunku bankowego wymaga zwrócenia uwagi na takie komponenty jak: 1) strony danej operacji finansowej; 2) wartość przeprowadzonej transakcji; 3) tytuł wykonania operacji finansowej; 4) czas transakcji; 5) okoliczności oraz miejsce dokonania transakcji⁸⁹.

Dodatkowo analiza przepływów finansowych może być użyta jako instrument służący do wykrywania innych typów przestępstw, w szczególności tych popełnianych na szkodę klientów instytucji finansowych lub samych instytucji finansowych⁹⁰.

Na etapie procesu wymiaru kary za przestępstwo prania pieniędzy należy mieć na uwadze bardzo wysoki ładunek stopnia społecznej szkodliwości czynu oraz winy, poważne i realne zagrożenie dla porządku i spokoju publicznego, co powinno znaleźć przełożenie na surowy wymiar kary, dzięki któremu możliwe do zrealizowania stają się cele prewencji indywidualnej i generalnej. Wyjątkowo kara pozbawienia wolności z warunkowym zawieszeniem jej wykonania może być orzekana wobec tych sprawców, którzy zwrócili pozyskane na drodze przestępczej korzyści majątkowe, względnie przyczynili się do ich odzyskania, a także tych, którzy współpracując z organami ścigania, pomogli ustalić inne ważne okoliczności sprawy.

ZAKOŃCZENIE

Przestępstwo prania brudnych pieniędzy, godząc w pierwszym rzędzie w prawidłowy obrót gospodarczy oraz ubocznie w prawidłowe funkcjonowanie wymiaru sprawiedliwości, musi po stronie organów państwowych zajmujących się jego zwalczaniem wywołać zdecydowaną reakcję, dla której fundamentem winien być sprawny, wieloródłowy przepływ kluczowych informacji pomiędzy organami ścigania a instytucjami zobowiązanymi z sektora finansowego. Dzięki zacieśnieniu kooperacji, skróceniu czasu

⁸⁷ Zob. M. Koldys, *Analiza przepływów finansowych jako szczególna technika analizy kryminalnej. Praktyczne wykorzystanie*, „Przegląd Bezpieczeństwa Wewnętrznego” 2015, nr 13(7), s. 198-199.

⁸⁸ Zob. *ibidem*, s. 202.

⁸⁹ Zob. *ibidem*, s. 203-206.

⁹⁰ Zob. *ibidem*, s. 201.

reakcji na zaistnienie inkryminowanych działań możliwe będzie zrealizowanie postulatu kompleksowego – nie zaś wyłącznie sektorowego – skutecznego działania organów ścigania w walce z tego typu przestępczością. Postępująca specjalizacja funkcjonariuszy służb państwowych, a w szczególności prokuratorów, w zwalczaniu przestępczości gospodarczej, rozbudowanie działów analizy kryminalnej w różnych instytucjach zajmujących się zwalczaniem przestępczości zorganizowanej, usprawnienie procedur związanych ze współpracą międzynarodową, ścisła kooperacja z Krajową Administracją Skarbową (poprzez wymianę informacji oraz inicjowanie kontroli skarbowych i celnoskarbowych), organizowanie szkoleń służących wymianie doświadczeń i informacji, to narzędzia które bez wątpienia przysłużą się zwiększeniu liczby wykrywanych przestępstw tego typu oraz usprawnienia prowadzenia postępowań przygotowawczych ukierunkowanych na maksymalne pozbawienie sprawców profitów czerpanych z popełniania przestępstw bazowych, co siłą rzeczy przysłuży się celom prewencji generalnej i indywidualnej. Zajęcie mienia pochodzącego z przestępstwa, zapobieżenie jego ukryciu oraz wprowadzeniu do finansowego krwioobiegu będzie pełniło także funkcję prewencyjną, gdyż uniemożliwi wykorzystywanie części profitów do „przestępczych inwestycji” związanych z planowaniem i popełnianiem nowych przestępstw bazowych. Sprawcy przestępstwa prania pieniędzy swoim działaniem (podejmowanym często na znacznym odcinku czasowym) realizują model swoistej przestępczej triady obejmującej: 1) czyn zabroniony bazowy (zazwyczaj o charakterze gospodarczym powszechnym lub karnoskarbowym); 2) przestępstwo polegające na działaniu w ramach zorganizowanej grupy przestępczej; 3) wzmiankowany już delikt karny mający za cel ukrycie profitów pochodzących z popełnionego przestępstwa bazowego, co czyni z nich niejako przestępców zawodowych, wyspecjalizowanych, budujących struktury wewnątrz państwa lub nawet transgraniczne, które z uwagi na konkurencyjny charakter temu państwu zagrażają, toteż walka z nimi winna być priorytetem całego aparatu ścigania i wymiaru sprawiedliwości mającego świadomość, iż te prawnokarnie relewantne działania wymiennie godzą w bezpieczeństwo ekonomiczne państwa, a tym samym rzutują na funkcjonowanie innych kluczowych jego płaszczyzn.

BIBLIOGRAFIA

Literatura

- Buczkowski K., Wojtaszek M., *Pranie pieniędzy*, Warszawa 2001.
Chodnicka P., *Pranie pieniędzy. Regulacje i ryzyko sektora bankowego*, Warszawa 2015.
Chris M., *Crime School: Money laundering. True Crime meets the Worlds of Business and Finance*, Firefly Book 2004.
Czerniak D., *Pranie brudnych pieniędzy jako przejaw „White Collar Crime”. Odpowiedzialność karna pracowników instytucji finansowych – perspektywa brytyjska i polska*, „Studenckie Zeszyty Naukowe” 2016, vol. XIX, nr 29.

- Fiertek C., Frąckowiak K., Iwanowski T., Motawski J., Pawłowski P., Piekarski T., Stojak S., Szelągowski W., *Metodyki postępowania w sprawach o poszczególne rodzaje przestępstw, opracowanie w ramach projektu: „Budowa systemu wsparcia pracy prokuratora na etapie postępowania przygotowawczego i sądowego poprzez opracowanie metodyk pracy w określonych kategoriach spraw (projekt współfinansowany ze środków europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego w ramach Programu operacyjnego Wiedza, Edukacja, Rozwój, Warszawa 2018.*
- Głowacka V., *Materiały szkoleniowe w projekcie pod nazwą „Szkolenie z zakresu przestępczości podatkowej dla kadr sądownictwa i prokuratury”, Lublin 2020.*
- Góral R., *Kodeks karny. Komentarz praktyczny, Warszawa 2007.*
- Gradzi D., *FinTech/RegTech. Ryzyko związane z praniem pieniędzy i finansowaniem terroryzmu wynikające z nowych technologii w obszarze płatności elektronicznych, „Przegląd Bezpieczeństwa Wewnętrznego” 2020, nr 22(12).*
- Jezusek A., *Wykładnia znamion przestępstwa prania brudnych pieniędzy, glosa do uchwały Sądu Najwyższego z dnia 24.6.2015 r., IKZP 5/15, „Przegląd Sądowy” 2017, nr 7-8.*
- Język polski. *Kieszonkowy słownik wyrazów obcych, Warszawa 2007.*
- Kaczmarek M., *Przeciwdziałanie praniu pieniędzy. Krytyczne spojrzenie na taktyczne i prawne aspekty zwalczania prania pieniędzy w Polsce, Warszawa 2016.*
- Kędzierski A., *Obowiązki i odpowiedzialność oficera AML (AMLO) w instytucji obowiązanej (część 1), „Prokuratura i Prawo” 2021, nr 5.*
- Kędzierski A., *Obowiązki i odpowiedzialność oficera AML (AMLO) w instytucji obowiązanej (część 2), „Prokuratura i Prawo” 2021, nr 6.*
- Kobylas M., *Analiza kryminalna dla studentów bezpieczeństwa wewnętrznego, Szczytno 2014.*
- Kołaczek A., *Księgowi a przeciwdziałanie prania pieniędzy i finansowania terroryzmu, „Rachunkowość” 2009, nr 10.*
- Kołodys M., *Analiza przepływów finansowych jako szczególna technika analizy kryminalnej. Praktyczne wykorzystanie, „Przegląd Bezpieczeństwa Wewnętrznego” 2015, nr 13(7).*
- Krajowa ocena ryzyka prania pieniędzy oraz finansowania terroryzmu, Warszawa 2019.*
- Mazur M., *Penalizacja prania pieniędzy, Warszawa 2014.*
- Opitek P., *Pranie pieniędzy i finansowanie terroryzmu z wykorzystaniem walut wirtualnych, Instytut Kościuszki, styczeń 2020 r., s. 1, <https://ik.org.pl> (dostęp: 20.07.2021 r.).*
- Piotrowska A.I., *BITCOIN. Płatnicze i inwestycyjne zastosowanie kryptowaluty, Warszawa 2018.*
- Postępowania wszczęte i postępowania stwierdzone z art. 299 k.k. za lata 1999-2020, statystyka.policja.pl (dostęp: 20.07.2021 r.).*
- Przeciwdziałanie praniu pieniędzy. Poradnik dla instytucji obowiązanych i jednostek współpracujących, Ministerstwo Finansów, Generalny Inspektor Informacji Finansowej, Warszawa 2012.*
- Raport Najwyższej Izby Kontroli. Informacja o wynikach kontroli z 23.06.2016 r. System przeciwdziałania praniu pieniędzy oraz finansowaniu terroryzmu. KBF.410.009.00.2015, nr ewid. 37/2016/P/15/013/KBF.*
- Turaliński K., *Jak kraść? Podręcznik złodzieja, Warszawa 2014.*
- Waryszak T., *Jak zarabiać na krypto walutach, Gliwice 2019.*
- Wójcik J.W., *Przeciwdziałanie praniu pieniędzy, Kraków 2004.*
- Wójcik P., Kabarowski T., *Kryptowaluty od zera, Gdynia 2020.*
- Wróbel W., *Kodeks Karny. Część szczególna. Tom III, Komentarz do art. 278-363, A. Zoll (red.), Kraków 2006.*
- Zakrzewski R., Jasiński W., *Prawnoorganizacyjne problemy przeciwdziałania praniu brudnych pieniędzy, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 1995, rok LVII, z. 1.*
- Zawłocki R., *Kodeks karny. Część szczególna. Tom III, Komentarz do artykułów 222-316, A. Wąsek (red.), Warszawa 2006.*

Akty normatywne

Ustawa z dnia 1 marca 2018 r. o przeciwdziałaniu praniu pieniędzy i finansowaniu terroryzmu (Dz. U. z 2020 r. poz. 971; dalej: u.p.p.f.t.).

Ustawa z dnia 12 października 1994 r. o ochronie obrotu gospodarczego i zmianie niektórych przepisów prawa karnego (Dz. U. Nr 126, poz. 615).

Ustawa z dnia 29 sierpnia 1997 r. – Prawo bankowe (Dz. U. z 2020 r. poz. 1896, ze zm.).

Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny (Dz. U. z 2020 r. poz. 1444; ze zm.).

Konwencja Rady Europy z dnia 16 maja 2005 r. o praniu, ujawnianiu, zajmowaniu i konfiskacie dochodów pochodzących z przestępstwa oraz finansowania terroryzmu (Dz. U. z 2008 r. Nr 165, poz. 1028, art. 1, pkt f).

Orzecznictwo

Uchwała Sądu Najwyższego z 18.12.2013 r., I KZP 19/13, OSNKW 2020, nr 6, poz. 19.

Uchwała Sądu Najwyższego z 24.06.2015 r., I KZP 5/15, OSNKW 2015, nr 7, poz. 55.

Wyrok Sądu Najwyższego z 4.10.2011 r., OSNKW 2011, nr 11, poz. 1.

Postanowienie Sądu Najwyższego z 15.04.2010 r., II KK 226/09, Lex nr 590212.

Wyrok Sądu Apelacyjnego w Białymstoku z 24.10.2016 r., II Aka 40/16, Lex nr 2023567.

Wyrok Sądu Apelacyjnego w Katowicach z 26.04.2017 r., II Aka 71/17, Lex nr 2344311.

The crime of money laundering in Polish criminal law

SUMMARY

Organized crime - not infrequently of an international nature - generates powerful profits from the commission of base crimes, which it then seeks to introduce through various transmission channels into the legal financial bloodstream in the phenomenon of money laundering. The aim of this publication is to show the mechanisms used in the course of money laundering, to discuss the legal aspects of this criminal activity, to highlight the issue of using virtual currencies (cryptocurrencies) in the process of „purification” of money. Moreover, it refers to the Polish model of counteracting the legalization of funds derived from money laundering and terrorism financing, as well as formulates methodological comments for investigators conducting this type of preparatory proceedings. Intensification of actions aimed at combating money laundering is consistent with care for the economic interest of the Republic of Poland.

Key words: organised crime, money laundering, cryptocurrencies